

ÇEHOV VE MEMDUH ŞEVKET ESENDAL'IN HİKÂyelerİNDE ÇOCUK

Beyhan Asma^{1*}, Samet Gökçeli²

¹Erciyes Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi, Doç. Dr.

²Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

*beyas@erciyes.edu.tr

Özet: Çehov Rus Edebiyatında, Memduh Şevket Esendal ise; Türk edebiyatında hikâye türünün önde gelen ve bu türün gelişmesinde etkisi ve katkısı olan yazarlardandır. Çehov, hep kısa, sade basit ama derin yazdı. Şehrin, kasabanın, köyün doğa koşullarını ve bu koşullar içindeki küçük insanın durgun, saf kaderinin hikâyelerini. *Yaramaz Çocuk, Bozkır, Besleme ve Doktor Çehov'dan Öykülerde* bir çocuğun yaralı ruhunu bulursunuz. Çocuklara olan özel duyarlılık hikâyelerine ince ince sinmiştir. Çehov'un çocuk hikâyeleri tıpkı çocuk gibi yok denecek kadar kısa ve basittir. Ama bu basitlik içinde her biri okuyucuyu başka yollara sürükleyen çocukların hikâyeleri derinleşerek akar. Çehov, yazım olarak hikâyelerden olağanüstü zengin çocuk görüntüleri çıkarırken, yazım sanatında adeta çocuk tadında akar. Hikâyelerinin başlarında, net, yalın çocuğa ince, dikkatli, duyarlı ve değişik açılardan bakan gözlerle bakılınca neler görünür neler. Rüzgârın önünde sürüklenen eşyalar, dolunayın ekinlere düşerken yarattığı senfoni ve çocuğun kulağımıza gelebilecek tüm sesleri. İşte toprak, işte dere ve işte çocuk... Çocuklardan oluşan büyük bir insan topluluğu. Ölüm, yaşam, kadın, erkek ve çocuk üzerine derin, felsefi tatlar bırakan göndermeler ve taşlamalarla Çehov, hikâyelerinin tüm satırlarını tıpkı bir telkari işçisi gibi işler. Bakmamız, görmemiz gereken ve duymamız için güçlü bir davet sunar. Çocuk, hayatın bütün gerçekliğiyle beraber günlük hayatın basit bir fon müziği olarak kalması arasındaki çelişkidir. İşte ölü adam otopsi masasında kesilip biçiliyor. Tüm organları alınıyor ama yanı başımızda duran bir okul bahçesinde çocuklar top oynuyor. Ölen adamın eşi torbasında ölü eşinin giysileriyle uzun dar bir yolda yürüyüp gidiyor. Kadının peşindeki çocuk ise geri dönüp yola düşen topa şöyle bir vurup tekrar oynamaya devam ediyor. Çehov'un ruhu küçük çocuğun ruhunda dolaşiyor. Ama karanlık gecenin durgun ışığı ara ara aydınlanan sahnelerde sık sık görünüp kayboluyor. Tıpkı hiçbir seçim yapmadan eline rasgele boya alıp sürer gibi. Boyalar arasında hiçbir münasebet yok gibi. Ama geri çekilip baktığımızda şaşırtıcı, büyüleyici bir çocuk tablosu gözünüze çarpıyor. "Çocuklar neşedir, sevinçtir. Hayatın mânâsıdır. Bahtiyarlığın ölçüsüdür. Yaşayacak memleketlerin sokakları çocuk doludur" diye yazan Esendal'ın üslubunda işlenmiş bir zarafete eşlik eden çocuk, berrak bir safiyet kokar. Konularını günlük hayatın içinden alan Esendal, bazen söylemek istediklerini çocuklar aracılığıyla dile getirmiştir. Onu ev ve aileyle ilgili kaybedilen güzellik ve kıymetlerin hüznünü, çocuk kahramanın dilinden ifade ederken daha iyi anlarız. Esendal'da çocuk kavramı; ailenin bir parçası olarak, ebeveynini kaybeden veya terk edilen çocuklar, çocuk yetiştirme, çocukluk ve çocukluğa özlem, iyi örnek oluşturacak davranışlar, eski-yeni karşılaştırması ekseninde ele alınır. "*Çamaşırçı Kadın, Kendini Denize At, Büyükbaba, Seni Kalve Paklar*"da çocuklarını, babalarının yokluğunda en iyi şekilde yetiştirmeye çalışan anne, öksüz çocuğu mahallelinin okula yazdırması, ebeveynini kaybeden veya terk edilen çocukların dramı, büyükannenin onları şefkatle bağrına basması, babası tarafından işkenceye uğrayan zayıf bünyeli kızın dramı gözler önüne serilir. "*Çocuklara Hikâye, Çocukluk, Hacı Dedemin Evi*"nde, küçük bir çocuğun bakış açısıyla mutlu çocukluk günlerinden esintiler görülür. "*Döğüş, Bir Haydut Kuş ve Rüştüye*"de eski mekteplerdeki ceza usulleri, canlıların kendilerinden güçsüzleri yok ettiğini öğrenince yaşamak için otları ya da hayvanları yemeyi çok adice bulan tutum, zorbalığa direniş gibi çocukların/çocukluğun çeşitli hâlleri anlatılır.

Sonuç olarak; bu araştırma, kaynak taramaya dayalı olarak yürütülmüş karşılaştırmalı bir edebiyat çalışmasıdır. Yazarların hikâyelerindeki "çocuk" teması bir plân dâhilinde konu ve cümle taraması yapılarak Çehov ve Esendal'ın çocuğa bakışı, çocuktan beklentileri, onlara verdiği mesajlar karşılaştırmalı içerik çözümlemeleriyle tespit edilerek değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çehov, Esendal, çocuk, çocukluk, çocuk edebiyatı.

Anton Çehov, eşsiz bir hikâyecidir; ancak bu yazıya konu olmasını sağlayan, dünya edebiyatında hikâyeciliği kadar ön plana çıkmasa da, oyun yazarlığıdır. Çehov'u tam olarak anlayabilmek için bu yazıda onun sadece hikâyeciliğine ve oyun yazarlığına değil; doktorluğuna, tezgâhtarlığına, gazeteciliğine; özetle tüm hayatına değineceğim, belki de kendisindeki bu alt yapı onun çocukluk ruhunun bir göstergesi aynı zamanda da çocuklara olan davranışının bir yansıması olmuştur hikâyelerinde. Çehov, 1860 yılının Ocak ayında Rusya'nın bir taşra kenti olan Taganrog'da doğdu. Babası Pavel Çehov, bakkaldır. Ancak babası için sanat ve din her zaman bakkallıktan daha ön plandaydı. Bu yüzden hiçbir zaman başarılı bir tüccar olamadı. Sert, otoriter ve merhametsiz bir insan olan Pavel Çehov çocuklarına kilisede ilahi söyletiyordu. Çehovlar'ın başlıca uğraşı ilahiler, ev ve kilise ibadetleriydi. Babalarının bu dinî ve artistik eğilimleri çocukları için bir işkence haline geliyordu. Bu ağır hayatı Çehov için anlamlı kılan tek kişi, duygusal ve anlayışlı bir insan olan annesiydi. Kendisi ticarete başarı sağlayamayan Pavel Çehov, oğullarından birini bu alanda yetiştirmeyi düşünüyordu. Bunun için de Anton'u uygun gördü. Bu arada Anton liseye başlamıştı. Ancak kilise korosu, dükkân işleri onun dersleriyle ilgilenmesine engel oluyordu. Sonuçta çok da vasıflı bir okul sayılamayacak Taganrog Lisesi uzadıkça uzadı. "Kııflı Adam", "Edebiyat Öğretmeni" adlı hikâyeleri bu döneme aittir. Bu hikâyelerinde insan denen varlığın ne kadar çocukça bir ruha sahip olduğunu, insanın hangi yaşta olursa olsun o çocuk ruhunu hep saklayamayacağını karakterlerinde göstermektedir. Bir süre sonra babasının borçları nedeniyle tüm aile Moskova'ya taşındı. Anton ise eğitimini tamamlamak üzere Taganrog'ta kaldı. 16 yaşındaki lise öğrencisi Çehov üç yıl boyunca kendi hayatını kazandı. Birçok zorluk yaşadı. Tüm bunlara rağmen bu dönem önceki yaşamından daha katlanılabildi. Dükkânda oturmak, kilisede ilahi söylemek zorunda değildi. Bu zamanını yazmaya ve okumaya ayırıyordu. Ayrıca artık hayata ve sosyal çevresine daha eleştirel bir gözle bakabiliyordu. Kendinin çocuk yaşlarda çalışmaya başlamasından dolayı da anlattıkları çocuklar hep hayatın sillesini geçirmiş, hayatı küçük yaşta tanıyan bireyler olmuşlardır. Hikâyelerinde genelde mutsuz çocukların otobiyografyası görülür. Çehov'un hikâyelerinde çocuklar oldukça geniş yer tutar, tıpkı bir renk cümbüşü gibi gider gelir bu çocuklar. Onlara karşı son derece kaygılı ve şefkatlidir. Annesinden aldığı aile eğitimi bunun bir ispatıdır adeta. Onun hikâyelerinde mutlu, coşkulu çocuklar çok azdır. Belki de bu mutsuz, kederli çocuklar onun anlatıp da ifade edemediği kendi çocukluk dönemidir. Kendi çocukluğu gibi hüznünlü, incinmiş çocuklar vardır. Nedense anlatmak istemediği ama hep anlatmak zorunda kaldığı zavallı biricik çocuklardır. Kaderini zorunlu olarak yaşamak zorunda olan çaresiz çocuklar tıpkı kendisi gibi.

Çehov geçmişe dönüp bakmaktan hep korkardı. “Bende otobiyografiyafobi var.” derdi. O nedenle çocukların yaşamlarını çok derinden dile getirmek ona göre değildir. Çocuk karakter analizlerinde Çehov hep zayıf kalmıştır. Ona göre çocuk tasviri kısa fiziksel tasvirden başka bir şey değildir. Bir de geriye anlatacağı onun çevresiyle uyumu ve aile yaşamıdır.

1879 yılında liseyi bitiren Çehov, Moskova’ya ailesinin yanına döndü. Moskova Tıp Fakültesi’ne yazıldı. Ailesinin geçimine katkıda bulunmak için dergilerde yazı yazmaya başladı. Bu dönemde kaleme aldığı yapıtlarını “Melborne’nin Masalları” adı altında birleştirerek üniversiteyi bitirdiği yıl ilk kitabını yayınladı. Çehov’un bu dönemde yazdığı yazılar birer zorunluluktur; çünkü içinde bulunduğu çevre çıkarıcı, ikiyüzlü ve gericiydi. Bu çevreyi çocuklara, belki de ebeveyn dediğimiz büyük çocuklara en iyi şekilde latifeli bir dille “çocuğum sana diyorum büyüğüm sen anla ” dercesine bir anlam ifadesi kullanır. Üniversiteyi bitirdiği yıl doktorluğa başladı. “Cerrahlık”, “Kaçak”, “Cansız Ceset” hikâyelerini bu sırada yazdı. Hekimlik, vaktini fazlasıyla aldığından yazmaya vakit bulamıyordu. Bu durumda ikisinden birini seçmek durumunda kalacaktı ve eserlerinin şöhreti de iyice yayılınca, doktorluğu bırakmaya karar verdi. Çehov’un bilime olan bağlılığı şu sözlerinden bellidir: “Darwin’i okuyorum. Ne haşmet! Müthiş seviyorum onu.” Bu eğitici eserlerinde bir çocuğun anlayış kapasitesine göre de bir yazım üslubu ve anlatış sezer okuyucu. İşte bu, Çehov’un hikâyecilikteki üslubunun ustalığını gösterir. Onun dilinin yalınlığı gibi çocuğa bakışı da çok yalın ve gerçekçidir. Çocuğa karşı hiçbir suçlayıcı ya da yerici bir ifade göremezsiniz. Çocuk sadece karşısına gelen olaylar içinde rol alan tecrübesiz ama öğrenmeye her zaman açık bir varlıktır. İşte bu nedenledir ki onun eserleri sadeliği içinde çocuğu eğitici olmalıdır.

Çehov’un sistemli, düzenli bir sosyal- politik görüşü yoktur. Her türlü haksızlığa, bayağılığa, dalkavukluğa ve ikiyüzlülüğe düşmandır. Eserlerinde bu sosyal kusurları ele almıştır. Bu eserler her ne kadar yetişkin dünyasına hitap etse de çocuk okuyucuya da bir çağrıdır aslında. Çehov’a göre bu hikâyeleri okuyan çocuk büyüdüğünde kendi elleriyle temiz bir toplum yaratacaktır. Çehov’u artık okuyucunun her türü seviyordu. Eleştirilenler de onun sanat gücünü kabul etmişlerdi; ama yazarı karamsar olmakla eleştiriyorlardı. Çehov ise karamsarlığı bütün ömrü boyunca reddetti. Hayatına böylesine ilgi gösteren insan karamsar olamazdı. Kendisiyle birlikte eserlerindeki yediden yetmiş hiçbir karakteri de karamsar olamazdı. Hele hele bir çocuk karamsar, geleceğe umutsuz gözlerle bakarak büyümeyecekti. Stanislavski de bu iddiayı kesinlikle reddederek şöyle diyordu: “Anton Pavloviç gördüğüm en büyük

iyimser büyüyüp küçülmüş çocuktur.” [1] Çehov’un hayat sevgisini en güzel, kendisine ruhça en yakın kahramanı, “Vanya Dayı”daki Astrov, ifade ediyor. Hayatından memnun olup olmadığı sorusuna şu karşılığı veriyor: “Genel olarak hayatı severim; ama bizim hayatımıza, taşra hayatına, Rus hayatına, esnaf hayatına tahammül edemem, ruhumun bütün gücüyle hor görürüm.” [2]

Yazarın kendini en rahat hissettiği yer halkın yanıydı. Bir dönemden sonra kendini sosyal işlere verdi.1892 yılında Nijni Naugored vilayetinde baş gösteren kıtlıkla savaşmak için kurulan teşkilata katıldı. Aynı yıl Melihova adlı bir köyde aldığı çiftliğe yerleşti. Böylece Çehov’un Melihova Dönemi denilen dönem başladı. Yaratıcılığının zirvesindeydi. Yaşayışı çok sadeydi. Halka yakın olmak, sosyal işlerle uğraşmak, onu mutlu ediyordu. Buna rağmen sağlık durumu gittikçe bozuluyordu. Hastalığı iklim tedavisi istiyordu ve Çehov güneye gidiyordu. Yalta’da bir yazlık evi vardı. Yalta’da devrin büyük yazarlarının ve sanatçıların ziyaret ettiği yazar en çok Tolstoy’la ve Gorki’yle görüşüyordu. Moskova Devlet Tiyatrosu oyuncusu Olga Knipper’le evlendi. Sağlık durumu gittikçe bozulmaktaydı. Doktorlarının tavsiyesiyle Almanya Bodenwagler’e taşındı. Burada yaşamı son buldu.

Çehov’un tiyatro sevgisi çocuk yaşlarında izleyici olarak başladı. Vodvil olarak adlandırdığı birer perdelik oyunları, dörder perdelik oyunlarından ilk ikisi olan “İvanov” ve “Orman Cini”ni 1887-1890 yıllarında yazdı. Bu eserlerindeki çocukları tıpkı onun gibi geleceğe hep umutla bakan saf, pırıl pırıl çocuklardı. Çehov, ben bu eserlerimde, daha doğrusu delikanlılıkla çocukluk arasındaki yıllarımın ruhunu vermeye çalıştım der. Vodvilleri taşra tiyatrosunda büyük başarı kazandı. Bir Moskova tiyatrosunda sahnelenen “İvanov” da çok büyük başarı sağladı. Orman Cini’nin aynı başarıyı sağlamaması üzerine Çehov oyun yazmaya uzun süre ara verdi. “Martı”yla yeniden oyun yazmaya başlaması ikinci başarısızlığı beraberinde getirdi. Bunun üzerine Çehov tiyatroyla ilgisini kesmeye karar verdi. Çehov’un oyunlarında geçiş dönemi Rusya’sının, bir rejimin son döneminin etkileri görülmekteydi. Alt üst olmuş değerler, yıkılan toplumsal katmanlar, laçkalaşmış ilişkilerin varlığı en üst seviyedeydi. Oyunlarında Rus toplumunun tüm katmanlarından ezilmiş, hayatın sillesini yaşamış çocuk tipleri görürüz. Hemen hemen tüm oyunlarında yinelenen tipler özellikle de çocuklar yok olan geleceğin insanlarıdır. İşlenen bir başka ana

¹ Hingley, Ronald. Chekhov: A Biographical and Critical Study. London: George Allen&Unwin, 1950.

² Driver, Tom F. “Anton Chekhov.” In Modern Query: A History of the Modern Theatre. New York: Delacorte Press, pp. 217-248.

konu da, dönemin de etkileriyle “gelecek umudu”dur. Çocukça umutlarını yitirmemeye çalışan, çocukluluğunda çocukluğunu yaşayamayan ve hep yetişecek çocuğunun geleceğini düşünen çocuk ruhlu insanlardır. Ayrıca özveri, sabır, çalışkanlık da oyunlarında sıkça işlenen konulardır. Bu hayatın vazgeçilmez erdemleri çocuklara sunulan ve olmaları gereken gelecekteki karakter ve hayat tarzlarını oluşturacak kelimelerden başka bir şey değildir kuşkusuz. Çehov’un oyunlarında ve hikâyelerinde dikkat çeken bir husus çocukların daima coşkulu, dinamik, dürüst, uyumlu olmasıdır. Yaşlı aristokrat kökenli karakterlerin de uyumsuz, çekilmez tipler olmasıdır. Bu da Çehov’un Çarlık Rusya’sına olumsuz bakış açısının bir gösteresidir. Onun anlatmaya ve anlamaya çalıştığı çocuksa geleceği aydınlatan bir umuttur.

Çehov’un sahnelenmeye ya da anlatmaya çalıştığı, dikkat ettiği hususlardan biri de doğallıkla bağdaştırılabilecek işlevselliktir. Bu işlevsellik, hikâyelerinin temel taşı oluşturarak kız-erkek ayrımı yapmadan gelecek kuşakların oluşmasında öncü olacak olan çocuk karakter topluluğudur. İşte hikâyenin ve onun anlattığı çocuğun özünü anlamak da Çehov’un içindeki gizli olan çocuksu özünü anlamaktan geçer. Hiç kuşkusuz bütün yoğunluğuyla ruhsal içeriğe sahip bir edebî çalışma bunu sağlar, zaten bu ruhsal zenginlik Çehov’da diğer yazarlara nispeten fazlası ile vardır. Bence, onu anlayabilmenin tek yolu budur. Çehov bitmez tükenmez bir deryadır, o daima betimlediği bir şeyi sıradan basit bir şey olarak gösterse de, işlemeye çalıştığı tek ana konu çocuk ruhudur. Sanırım, büyük Rus klâsik yazarlarından hiçbiri ülkesini, her şeyden önemlisi de çocuğu ve çocukların iç dünyasını Çehov kadar içtenliğiyle kapsamlı bir şekilde anlatamamıştır. Çehov’un eserlerindeki çocuk tiplerini bir çocuk parkı gibidir. Her çeşit yaşamdan çocuklar, çok farklı hayâlleri, düşünceleri, hayat tarzları olan farklı toplumsal ve ekonomik kategorilere mensup, her yaştan, her devirden, zekâ düzeyi, ruhsal potansiyeli, ilgileri, ahlâkî düzeyi ve inançları bakımından farklı çocuk tipleridir.

O, çocuk yaşamını ve çocuğu bu denli mükemmel anlatımı bakımından oldukça başarılı bir yazardır. Diğer bir çarpıcı tarafı ise, sanatındaki mütevazılığdır, ölçülülüğü ve her şeyden önemlisi de güçlü sezgileriyle ilerici, bağımsız kişiliğiyle özdeşleşen dünyadaki her şeye duyduğu içindeki derin çocuk ve çocukça sevgidir. Çağdaşları onu sert bir dille çok keskin ve açık görüşlü olmakla suçlar, oysa onun yaşama, olaylara ve çocuklara keskin bakış açısı tamamı ile insana değer veren kişiliğe sahip olmasındadır.

Memduh Şevket Esendal, konularını günlük hayattan aldığı hikâyelerinde esnaf, ev kadını, çocuk, küçük memur gibi her an karşılaştığımız sıradan insanları anlattı. Zengin şahıs kadrosundaki tipleri geniş bir sosyal yelpazede ele almıştır. Onun hikâyelerinde çocuklar, bazen silik bazen baskın bir tonda görünür. "Çocuklar neşedir, sevinçtir. Hayatın mânâsıdır. Bahtiyarlığın ölçüsüdür. Yaşayacak memleketlerin sokakları çocuk doludur" diye yazan Esendal'ın üslûbunda işlenmiş bir zarafete eşlik eden çocuk, berrak bir safiyet kokar. "1908-1920 yılları arasındaki 1. devrede Maupassant tarzı hikâyeler kaleme alan Esendal, 1920'de Bakû'deki dış temsilcilik görevine başlamasıyla birlikte Rus edebiyatını ve Çehov'u tanımış; Onun 1921- 1952 arasındaki 2. devre hikâyelerinde günlük hayattan seçtiği sıradan kesitler içerisinde çocuk ve çocukluk teması daha çok görülür."³ Çocuk kime denir, çocuk denilince kim akla gelir? "Genellikle bedensel ve zihinsel gelişim bakımından insanoğlunun 0-16 yaş grubuna çocuk denildiği bilinmektedir. Bazı bilim adamları 0-14 yaş grubunu çocukluk dönemi olarak adlandırmaktadır. Çocukluk, ergenlik çağına kadarki büyüme dönemini kapsar."⁴ Bu anlamda çocuk, biyolojik ve psikolojik gelişimi yönüyle yetişkinlere göre farklıdır. Sevimli, yaramaz, çirkin, ayakaltında dolaşan, komşuya bırakılan, dadısı olan, memur çocuğu, ağanın yanaşma çocuğu, koyun otlatan çoban çocukları, kapıcılık eden adamın kızı, büyük şehirdeki kenar mahalle çocukları, Anadolu ve köy çocukları Esendal'ın hikâyelerindeki aşına olduğumuz tiplerdir. Esendal'ın eserde konuyu çocuk ekseninde sürdürmesi, eserin sadece çocuk edebiyatı ürünü olduğunu aklımıza getirmemelidir. Çocuk duyarlığıyla kaleme aldığı hikâyeler yanında büyüklerin gözünden çocuklar ve çocukluk da Esendal'ın eserlerinde yer alır.

"Esendal hikâyelerinde, Türk toplumunun XIX. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın ortalarına kadarki yıllarda yaşadığı "geçiş dönemi" sancuları ile yeniden yapılanma gayretlerini ele almıştır."⁵ Konularını günlük hayatın içinden alan onun hikâyelerinde, İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş dönemi sorunları, çekirdek aileye geçişteki değişimin izleri görülür. Esendal, çocuk kavramını; toplumun temel dinamiği aile kurumu çevresindeki sorunlarda, ebeveynini kaybeden veya terk edilen çocuklar, çocuk yetiştirme, çocukluk ve çocukluğa özlem, iyi örnek oluşturacak davranışlar, eski- yeni karşılaştırması düzleminde, kadın- erkek ilişkileri temelinde toplumsal bir figür olarak ele almıştır. Esendal; öksüz, yetim, terk edilen çocukların durumuna yer ver-

³ Çetişli İsmail, Memduh Şevket Esendal, Bakanlık, Ankara, 1991.

⁴ Yalçın, Alemdar, Aytaş, Gıyasettin, Çocuk Edebiyatı, Akçağ, Ankara, 2005.

⁵ Çetişli İsmail, Memduh Şevket Esendal, Bakanlık, Ankara, 1991.

diği hikâyelerinde bu çocukların şefkatle ve iyi bir şekilde yetiştirilmelerinin önemini vurgular. Anası babası ölünce Yahudi kadının alıp büyüttüğü çocuk, 14'ünde ana babası ölünce gülmeyi unutup hayata küsen çocuk, işi gücü asıp bütün işi 7-8 yaşlarındaki öksüz kıza yaptıran eş tüm gerçekliğiyle bir aradadır. Kocasını ölünce getirdiği mal gitmesin diye kızın 8 yaşındaki oğluna nikah ettirilmesi, 9 çocuğun 3 odada yaşaması, marangoz olan eniştenin hapsedilince bir sürü çoluk çocuğun aç kalacağını düşünüp duyulan endişe, çocuğu olmayan ailelerin karşılık, çocuklarına yabancı, onları sevmeyen; ancak onlara acıyan bir babanın çelişkileri, tezadı onun hikâyelerinde birbirine eşlik eder. Aynı zamanda kadının iyisi çocuğunu kıskanır düşüncesi de dile getirilir.

"*Büyükbaba*" hikâyesinde ebeveynini kaybeden veya terk edilen çocukların akrabaları tarafından büyütülmeleri, imkânlarını torunları için sarf eden büyükanenin onları şefkatle bağrına basması çarpıcı bir şekilde anlatılır. "*Çamaşırıcı Kadın*" adlı hikâyesinde anne, çocuklarını babalarının yokluğunda en iyi şekilde yetiştirmeye çalışır. Genç yaşta dul kalan kadın bütün gücüyle çocuklarını büyütmeğe çalışsa da küçüğü bir hastalığa yakalanıp parasızlık yüzünden sakat kalır, başıboş olan büyüğü ise külhanbeyi olur. Fiziksel ve ruhsal olarak korunmaya muhtaç olan çocuğun ailedeki konumu ailenin sosyo-ekonomik durumu ve sosyo-kültürel çevresi içerisinde yer almıştır. Çocuğun suçu, düştüğü durumlar, yetişkinlere ve topluma yüklenmiştir.

Esendal, Türk toplumunun aile kurumundaki değişimden muzdariptir. Bu duyguyu, *Hacı Dedemin Evi* hikâyesinde, ev ve aile ile ilgili kaybedilen güzelliklerin hüznünü kahramanı Hayriye'nin dilinden ifade ederken daha iyi anlarız. Çocukluk yıllarını Hacı Dedesinin sevgi, huzur dolu mütevazı evinde yaşamış olan kahramanımız, tam bir aile olduktan sonra geçirdiği mutlu çocukluk günlerini hiçbir zaman unutmayacaktır. Bir çocuğun gözünden, daha Hayriye doğmadan savaşa giden ve uzun süre haber alınamayan babasını, 8 yıl sonra görüp içgüdüyle tanınması, boynuna sarılması anlatılır. Bu hikâyede yazar, "Bizim oraların töresinde, terbiyesinde çocuklar büyüklere pek sokulmazlar" cümlesiyle döneminin büyüklerle çocukların münasebetini yansıtır. O, çocuk ve çocukluğa ayrı bir önem vermiş; zengin insan gözlemlerini, usta anlatım gücüyle birleştirerek topluma ve aileye ayna tutmuştur. Bu yönüyle eserleri edebî olduğu kadar sosyolojik öneme de haizdir.

Kendi ifadesiyle küçük burjuva bir ailenin 3 erkek çocuğundan 2.'si olan Esendal, "Eti senin kemiği benim" anlayışına dayanan eğitim sisteminden dolayı çocukluğunda düzenli ve sürekli bir eğitim görmemiştir. Okulu dayak yü-

zünden bırakmıştır. Eğitimin yetersiz, pratik ve hayata yönelik olmaktan uzak, ezbere dayalı olması onu eğitimden uzaklaştırmıştır. Esendal'ın eleştirilerinden eğitim sistemi de payını alır. "Rüştiye" adlı hikâyede eski mekteplerdeki ceza usûlleri, ezbere dayanan öğretim, hocaların cahilliği tenkit edilmektedir. Ortaokul öğrencilerinin hırsız- polis oyunu oynama meraklarına karşılık öğretmenlerin onları oynatmama mücadelesini de çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer. Esendal, eğitim sistemi içerisinde çocuğun okulla ilgili çeşitli hâllerini de nakletmiştir. "Kendini Denize At" adlı hikâyede öksüz Hayri'yi bir komşu evine almış, mahalleli de okula yazdırmıştır. Yaşlı kadının sık sık tekrar ettiği "sakın hocalardan şikâyet getirme, kendini denize at daha âlâ" ikâzıyla Hayri denizi kendine mezar gibi görmeye başlar. Bir gün suçlu olmadığı halde suçlu bulunup okuldan kovulunca eve dönerken kendini denize atar ama kurtarılırlar. Çocuk, büyüklerin her sözünü gerçek sanmıştır. Büyüklerin düşünmeden sarf ettiği sözler kötü sonuçlara yol açabilmektedir. Çocuk istismarını konu edinen "Seni Kahve Paklar" hikâyesinde kahvede uyukladığı için alaya alınan baba, vaktini 7-8 yaşlarındaki zayıf bünyeli kızını döve döve zihnini açarak hafız yapmaya vakfeder. Babasından çok korkan çocuk bir gün bayılınca komşuların ve doktorun müdahalesiyle bu işkenceden kurtulur. "Dövüş" hikâyesinin konusu, küçük bir çocuğun, parasını zorla elinden alan ve kendisinden yaşça büyük olan zorba bir çocuğa karşı verdiği mücadeledir. Kavgacı bir yapıda olmayan Akif, kendi halinde, sessiz, uysal, iyi kalpli bir çocuktur; ancak mektepte Aziz'e harçlığını kaptırınca zorbalığa direnir. Dayak yiyeceğini adı gibi bilen küçük kahramanımız, onur mücadelesi için kavgaya karar verir. Gösterdiği bu cesaretin karşılığında galip gelir. Akif'in yaşamında bir dönüm noktası olan bu dövüş, haksızlıklar karşısında ona hakkını arama gücü verecektir. "Bir Kucak Çiçek" hikâyesinde Bedriye, seferberlik yıllarında savaşta yaralanarak gözünü kaybeden Teğmen Selim'e sahip çıkar. Öğretmenlerle öğrenciler bahçedeki çiçekleri toplayıp yiğit kız Bedriye'nin önüne dökerler ve onları çocuklara örnek gösterirler.

Oyun, sürekli bir arayış ve merak içinde bulunan kuş olup bütün memleketleri gezmek isteyen çocuklar için eğlenceli ve vazgeçilmez bir tutkudur. Büyükler, bazen çocuğa oyuncak almalarına rağmen onunla kendileri oynar. Annesi babası ile birkaç gündür Ankara'nın bir otelinde duran, Gül Hanım isminde oyuncak bebeğiyle oynayan, herkesle kaynaşan, 5-6 yaşlarında sevimli ve yaramaz bir kızı anlatan *Gül Hanımın Annesi* hikâyesi, çocukların kendi kendilerine kurgulu oyunlar oynamalarını konu alır. Bu hikâyede memur ailenin kızının zaman zaman otel odasında zorunlu olarak yalnız bırakıl-

masından dolayı oyuncak bebeği ile oynarken balık yağının “Gül Hanım tarafından” annesinin elbisesine dökülmesi neticesinde annesinin çocuğa kızıp çıkışması anlatılır. Gerçek dünya ile hayâlî dünyanın sınırlarında yolculuk yapılarak arasındaki fark kavratılmaya çalışılır. *Yusuf Koçoğlu* adlı hikâyede, Gündüzleri kara kedisiyle evde oturup onunla oynayan, konuşan ve ondan hiç ayrılmayan oğlu Yusuf'u gören ve bu bilgileri aktaran babasıdır.

Çocuk gözlemleri ve şahit olduğu olaylar neticesinde insanlar ve diğer canlılar arasındaki yaşam mücadelesini ve dolayısıyla yaşamı sorgular. “*Bir Haydut Kuş*” ta kuşun yılanı parçalamasını şaşkınlıkla seyreden çocuk, kuşlardan soğur ve babasına meseleyi anlattığında canlıların kendilerinden güçsüzleri yok ettiğini öğrenince yaşamak için otları ya da hayvanları yemeyi çok adice bulur. Yeni doğan buzağıyı evin çocuklarından hangisi önce ısırırsa buzağı onun olurmuş inancının anlatıldığı *Çocuklara Hikâye'de*, köyde okulun olmadığı yıllarda yılan ve kuşun mücadelesine avcı- yem gözüyle bakılarak insanların hayvanları öldürmekten keyif duyduğu dile getirilir. *O yıllarda* hikâyesinde 7-8 yaşlarında bir çocuğun köysü bir vilayette, ablasının kedi yavrusuna acıyarak onu eve alması anlatılır. Çocuğun ablası ve kardeşi komşularının kuşunu avlayan kedinin ölmesini ister. Biz de kedinin yaptığını yapacaktık, piliçleri yiyecektik diyerek insanın konumunu sorgular. Et yedirerek kedinin semizleşmesini, soysuzlaşmasını sağlamaya çalışanlara karşılık kedinin ölmesini istemeyen çocuk, kuşa karşı giderek tepkisizleşen kediye acıyarak keşke o piliçleri yese, abim, komşular onu öldürse diye iç geçirmektedir.

Esendal'ın hikâyelerinde çocuklar, ailelerinin ya da kendi geçimlerini sağlamak için kimi zaman çalışmak zorunda kalırlar. Rüştiyede okuyan Azmi adında bir çocuğun harmanları dolaşıp çıkan ekinin 12 buçuğunu iltizamcının ambarına getirmek üzere subaşı olarak yollanması *Hanife* hikâyesinde nakledilir. *İşin Dibi Bozulmuş* adlı eserde değirmende çırak olarak çalışan çocuk, başına dipçik vurularak öldürülür. Yüzü gözü yağ içinde kaynak yapan köylü çocuğu da onun hikâyesinde karşımıza çıkar. “Geleceğin sağlıklı bir nesle emaneti için çocuğun yetiştirilmesi son derece mühimdir. Bu yüzden, çocuğun durumu, hem ferdi saadet ve aile, hem de millet ve kurumlar açısından önem taşır. Sağlam ve sağlıklı aile Esendal'ın ideallerinin temelini oluşturur.”^{6[6]} O, okuyucuyu çabucak sarıveren anlatımıyla çocuğa şefkatle yaklaşmış ve düşüncelerini, söylemek istediklerini çocuklar aracılığıyla söylemiştir.

⁶ SINAR, Alev, Hikâye ve romanımızda Çocuk (1872-1950) Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1997

Sonuç olarak; Çehov ve Esendal'ın hikâyelerinde yapı özellik yanında tema bakımından da benzerlikler görülmektedir. Esendal'ın ümit, yaşam sevinci ve hafif mizahın hâkim olduğu hikâyelerine karşılık Çehov'da hafif karamsar bir atmosferin izleri görülür. İçimizdeki çocuğu anlatan her iki yazar da hikâyelerinde çocuklara dair yeni duyular sunar. Esendal ve Çehov, günlük hayattan aldığı sahnelerdeki sıradan çocukları yarattıkları tiplerle sıradışılaşa taşımışlardır. Gerçeklikle yoğrulmuş, hayatın içinden çıkıp gelen her bir çocuk tipi, onların eserlerinde belli bir aile yapısı, dünya görüşü ve hayat tarzının somut ifadesi, umudun en canlı simgesidir. Bu yönüyle, yazarların hikâyelerindeki çocuk tipleri, millî olduğu kadar evrensel nitelik de gösterir. Esendal, "basit bir Çehov taklitçisi değildir; Çehov'un Rus edebiyatı ve toplumu için yaptığını Türk edebiyatı ve toplumu için yaparak Türk hikâyeciliğine yeni bir tarz ve soluk kazandırmıştır."⁷ Çocuk gerçeğini keskin gözlem güçleriyle en doğal, yaramaz, çeşitli hâlleriyle, gökkuşağının tüm renklerinden yeni duyular sunarak usta bir anlatımla kaleme alan yazarlarımızı saygıyla anıyoruz.

KAYNAKLAR

- ÇETİŞLİ İsmail, Memduh Şevket Esendal, Bakanlık, Ankara, 1991.
- DRİVER, Tom F. "Anton Chekhov." In *Modern Query: A History of the Modern Theatre*. New York: Delacorte Press, pp. 217-248.
- ESENDAL, Memduh Şevket, Kelepir, Bütün Eserleri, Bilgi Yayın Evi, İstanbul.
- GURVİCH, I.A. *Proza Chekhova: Chelovek i deistvitelnost*. Moskva: Khudozhestvennaia literatura, 1970.
- HENGİRMEN, Mehmet, "Pazarlık". 2000 Yılında Türk Öykü Antolojisi I. Engin Yayınları, Ankara, 2000
- HİNGLEY, Ronald. *Chekhov: A Biographical and Critical Study*. London: George Allen&Unwin, 1950.
- ONARAN Mustafa Şerif, Türk Dili Dergisi, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Temmuz 1975, s.286-344
- SINAR, Alev, Hikâye ve romanımızda Çocuk (1872-1950) Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1997
- STEFFENSEN, Egil. "Tema uknode v proze Chekhova". *Slav R* 4 (1986): 121-140.
- YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyasettin, Çocuk Edebiyatı, Akçağ, 2005
- YARMOLİSKY, Avrahm. "The Portable Chekhov" New York: The Viking Press, 1968.
- <http://www.yenimakale.com/memduh-sevket-esendal-oflakci-hikaye.html#ixzz1ePyn2Ztt> (erişim tarihi:17 Nisan 2012)

⁷ ÇETİŞLİ İsmail, Memduh Şevket Esendal, Bakanlık, Ankara, 1991.